

УДК 94(477.87)«18»:323.1:94(437.4):316.344.32

Неля Світлик

ГАЛИЦЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В ПРОТИДІЇ МАДЯРИЗАЦІЇ НА ЗАКАРПАТТІ (друга половина XIX ст.)

DOI: 10.58407/litopis.250112

© Н. Світлик, 2025. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6377-5813>

У публікації охарактеризовано проблему особистої та інституційної співпраці між Галичиною і Закарпаттям після утворення Австро-Угорської дуалістичної імперії. Це дослідження є актуальним на тлі суспільної потреби в національній єдності, вивчення її історичних прикладів, для використання в сьогоденні. **Мета студії** – проаналізувати процес культурної співпраці між галицькою та закарпатською інтелігенцією, її роль у протидії мадяризації та утвердженні національної ідеї на Закарпатті. Для досягнення поставленої мети в публікації використані як загальноісторичні, так і спеціальні **методи** дослідження, зокрема метод критичного аналізу джерел, біографістики, а також історико-порівняльний та історико-генетичний методи дослідження. **Новизна** дослідження полягає в публікації джерельних матеріалів, що вперше вводяться в науковий обіг, і на їх основі – аналізу протидії мадяризації на Закарпатті з боку галичан. Зокрема, було встановлено, що процес мадяризації гальмував культурне і національне життя закарпатських українців. Чинити опір угорському шовінізму було складно, проте в цій боротьбі активну участь брали і галичани. У цій студії доходимо **висновків**, що галицька інтелігенція відіграла ключову роль у протидії мадяризації на Закарпатті, культурному пробудженню та активізації національного відродження серед закарпатських українців.

Ключові слова: угорський шовінізм, національне відродження, співпраця, культурні контакти, національна ідея.

Вступ. Становище українців в багатонаціональній імперії Габсбургів у добу національного відродження було складним як в соціоекономічному, так і політичному плані. На шляху національного самоусвідомлення поставало багато викликів, долаючи які, поступово формувалися українці як нація. Характерною ознакою національного відродження на західноукраїнських землях було те, що русинам (самоназва українців у XIX ст.) Австрійській імперії були притаманні множинні політичні та національні лояльності. Після Весни народів і активізації суспільно-політичного життя почнеться новий етап становлення українців, який пройде крізь призму зміни політичних і національних ідей.

У др. пол. XIX ст. серед української вченої когорти переважатимуть русофільські ідеї, що стали до певної міри відповіддю на посилення тиску з боку полонофілів та мадярофілів. Та якщо галицька інтелігенція вела порівняно успішну боротьбу проти русофільства і полонофільства й наприкінці XIX ст. в Галичині перевагу здобуде українофільство, то перед закарпатськими русинами поставали виклики протидії мадяронам, які було доволі важко подолати. До того ж у краї утвердиться закореніле москвофільство. Це врешті й призведе до того, що на Закарпатті процес національного усвідомлення йшов дуже повільно, і навіть на початку Першої світової війни закарпатські русини не мали ще сталої національної ідеї.

Галичина як «П'ємонт» українців у др. пол. XIX ст. поступово стає центром продукування національних ідей. Завдяки цілеспрямованій роботі наддніпрянських громадівців, серед галицької інтелігенції активізує роботу народовська українофільська течія, яка наприкінці XIX ст. у протистоянні з полонофілами та русофілами радикалізується, утворюючи перші партії. Натомість на Закарпатті після проголошення австро-угорського дуалізму 1867 р. ще більше посилюються мадярофільські настрої, що протидіють москвофільським ідеям. Поширювати українські національні ідеї серед населення краю беруться га-

лицькі вчені, що відгукнулися на заклик громадівця М. Драгоманова, який «дав собі Ганнібалову присягу працювати для того, щоб прив'язати Угорську Русь до нашого національно-демократичного і поступового руху, в котрому лежить її єдиний порятунок»¹.

Метою публікації є аналіз галицько-закарпатських наукових взаємин в умовах посилення політики мадяризації в др. пол. XIX ст. та окреслення основних заходів галицької інтелігенції в протидії мадяризації на Закарпатті та її ролі в процесі утвердження української національної ідеї. У ході дослідження зазначеної проблеми були використані як загальноісторичні, так і спеціальні **методи** дослідження. Зокрема в статті використано метод критичного аналізу джерел, який особливо доречний під час аналізу публіцистики та епістолярної спадщини галицьких вчених. У публікації також використано порівняльно-історичний метод дослідження та метод біографічного аналізу. Використання цих методів дозволило дати характеристику історичним постатям досліджуваного періоду. Виявлення суттєвих ознак для проведення історико-порівняльного аналізу потребує використання інших загальноісторичних методів, зокрема історико-генетичного. Його використання дало змогу продемонструвати причиново-наслідкові зв'язки та закономірності історичного розвитку українців. Зокрема в роботі на основі цього методу окреслено суспільно-політичне та культурно-національне становище русинів в Австро-Угорській імперії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес співпраці між галицькою та закарпатською інтелігенцією протягом XIX ст. неодноразово ставав темою дослідження. Різним аспектам цієї співпраці присвячено значну кількість наукової літератури, проте й досі окремі її складники залишаються не вивченими, а джерельні матеріали неопублікованими. Початок вивченню цієї теми поклав відомий галицький етнограф і активний дослідник Закарпаття В. Гнатюк², який сам значну частину своєї наукової роботи приділив вивченню краю та просуванню сюди національних ідей. Продовжив дослідження вчений і на поч. XX ст.³ А серед перших досліджень історії культурних взаємин із закарпатського боку став о. Гліб Кінах⁴, який довгий час жив і працював на Закарпатті, реформуючи монастирський Чин святого Василя Великого.

У радянський час історія культурної співпраці обох Карпат у контексті процесу становлення української національної ідеї не вивчалася в Україні. Помітно активізуються ці дослідження в роки незалежності. Проте більша увага дослідників зосереджується на вивченні подій Весни народів і процесу формування культурних взаємин між українцями Австрійської імперії в сер. XIX ст. Левова частка праць буде присвячена дослідженню взаємин між українськими «будителями»: Я. Головацьким, О. Духновичем, А. Добрянським та ін., – активізація яких припала на 50-ті – поч. 60-х рр. XIX ст. Історія взаємин після укладання австро-угорського дуалізму 1867 р. менш досліджена, оскільки і співпраця між вченими була зведена майже нанівець. Проте, зауважимо, що вона не припинилася повністю, а змінила свій характер, усе більше набуваючи рис протидії мадяризації Закарпаття.

Історичні дослідження культурних взаємин цього періоду є недостатніми й залишили поза увагою багато аспектів співпраці. Виняток хіба що становить дослідження постаті В. Гнатюка та його наукової роботи на Закарпатті. Галицький етнограф відомий не лише своїми дослідженнями з карпатоукраїніки – він також був активним учасником НТШ та спеціально створеного для дослідження Закарпаття «Угроруського фонду», що відіграв провідну роль у процесі протидії мадяризації та утвердження української національної ідеї. Різним аспектам наукової роботи вченого присвячено багато літератури, зокрема нами використано дослідження словацького історика М. Мушинки⁵, закарпатських дослідників І. Хланти⁶, М. Олашина⁷. Серед найновіших досліджень постаті В. Гнатюка слід згадати наукові роботи М. Глушка⁸ та М. Пайонк⁹.

¹ Драгоманов М. Відповідь на ювілейні привітання 16 грудня 1894 р. *Народ*. 1895. № 6. С. 82.

² Гнатюк В. Причинок до історії зносин галицьких і угорських русинів. *Літературно-науковий вісник*. 1898. Т. 7. Кн. 9. С. 162–178.

³ Гнатюк В. Національне відродження австро-угорських українців (1772–1880). Відень: Наклад «Союза визволення України», 1916. 65 с.

⁴ Кінах Г. Матеріали до історії зносин Подкарпатської Русі з Галичиною в XIX в. *Науковий збірник «Просвіти»*. Ужгород, 1923. Рочник II. С. 115–121.

⁵ Мушинка М. Бібліографія праць В. Гнатюка про «Угорську Русь». *Науковий збірник музею української культури у Свиднику*. Братислава, 1967. Т. 3. С. 215–220.

⁶ Хланта І. Значення наукової діяльності В. Гнатюка у формуванні української мовної свідомості на Закарпатті. *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні*: Мат. наук.-практ. конф. (5–6 травня 1992 р.). Ужгород, 1993. С. 321–325.

⁷ Олашин М. Володимир Гнатюк (1871–1926). *Вчені, письменники і політичні діячі про Україну*. 1996. Вип. 1. С. 69–77.

⁸ Глушко М. Володимир Гнатюк – біла джерела формування українознавства. *Народознавчі зошити*. 2018. № 6 (144). С. 1366–1375.

Окрему групу історичних праць становлять публікації, які безпосередньо присвячені процесу мадяризації на Закарпатті та його впливу на різні сфери духовного життя українців. Серед найновіших публікацій слід згадати наукові розвідки С. Папа⁹, Т. Макаренка¹¹, І. Мандрика¹², Р. Фатулі¹³ та Р. Майора¹⁴. Ці наукові роботи в основному містять загальну характеристику процесів мадяризації, засобів, якими вона проводилася, і наслідків, які мали для національного життя. Проте, епізодично в роботах згадано також ставлення до утисків закарпатських українців з боку культурно-освітньої та політичної еліти Австро-Угорської імперії та галицької інтелігенції зокрема.

Наукових робіт, що описують способи протидії мадяризації, небагато, як і праць про особисту співпрацю між вченими Галичини й Закарпаття. Різним аспектам наукової співпраці між галицькими та закарпатськими вченими присвятив дослідження закарпатський історик О. Мазурок¹⁵, який опублікував багато джерельного матеріалу, зокрема епістолярну спадщину вчених. Вивченням особистих та інституційних взаємин інтелігенції Закарпаття і Галичини займається і Н. Світлик¹⁶.

Виклад основного матеріалу.

У національно-культурному житті Закарпаття в часи входження до імперії Габсбургів протидіяли різні тенденції суспільного бачення. Після подій Весни народів у краї активізується діяльність місцевих «будителів», завдяки яким відбудеться становлення особистості співпраці із галицькими діячами. З посередництва останніх на Закарпаття поширяться русофільські ідеї, що стануть домінуючими в 60-х рр. XIX ст. Головними перешкодами на шляху утвердження української національної ідентичності буде, з одного боку, закореніле москвофільство, а з іншого, – активні процеси мадяризації в краї.

Будапешт завжди сприймав Закарпаття як частину великої Угорщини, власний історичний спадок. Із запровадженням австро-угорського дуалізму 1867 р. різко посилилась асиміляторська політика Будапешта щодо закарпатських русинів. Утвердження в державі ідеї формування мадярської політичної нації та прагнення угорської влади посилити власну позицію в імперії Габсбургів призвело до формування національної політики «перетворення» інших націй на угорців. І хоча ця, як зазначає І. Мандрик, «мрія великодержавних шовіністів створити однонаціональну державу була не чим іншим, як божевіллям»¹⁷, багато інших національностей стали її жертвою.

Як зазначають дослідники, у др. пол. XIX ст. в Угорщині остаточно утвердилася політика великодержавного шовінізму, жертвою якого стали й закарпатські українці. Цей факт навіть не заперечувався угорською владою, адже навіть угорський прем'єр Д. Банффі відверто заявляв: «Публічно визнаю, що мадяризація є головною великою метою, для якої мають працювати всі вірні мадярські патріоти. Без шовінізму не можна заснувати цілісну мадярську державу. Майбутнє Мадяричини залежить від того, чи вдасться нам поглинути немадярські національності»¹⁸.

Така настанова угорського уряду негативно позначилася на національному житті закарпатських русинів, їхній національно-культурний рух відбувався у складних умовах, та й зв'язки із сусідньою Галичиною помітно ослабли. Угорська влада всіляко протидіяла культурним взаєминам з галицькою інтелігенцією, щоб у такий спосіб зменшити опір процесам мадяризації. Спочатку загрозою для угорської національної політики влада вважала русофільські настрої серед закарпатської інтелігенції, які тільки посилилися за посередництва галицьких однодумців. Співпраця А. Добрянського та І. Раковського з Я. Голо-

⁹ Пайонк М. Володимир Гнатюк: фольклорист, етнограф, літературознавець (1871–1926). Бібліографічний покажчик. Тернопіль: Вид-во «Підручники і посібники», 2021 // Наукова бібліотека ТНПУ. URL: <http://catalog.library.tnpu.edu.ua/hnatjuk/pokaz4yk/2021-hnatyuk.pdf>.

¹⁰ Пап С. Історія Закарпаття. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. Т. III. 648 с.

¹¹ Макаренко Т. Закарпаття під тиском мадяризації. Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України. 2008. Вип. 37. С. 176–187.

¹² Мандрик І. Ідеологія та практика проведення державної політики мадяризації в 70–80-ті рр. XIX ст. Науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород, 2002. С. 112–118.

¹³ Фатула Р. Мадяризація освіти на Закарпатті в кінці XIX – на поч. XX ст. Грані. Дніпро, 2011. № 4. С. 162–164.

¹⁴ Майор Р. Політика мадяризації та її вплив на розвиток українського національного руху в Закарпатті в сер. XIX – поч. XX ст. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. 2013. Т. 23. С. 324–343.

¹⁵ Мазурок О. Листи Ю.Ю. Жатковича до В.М. Гнатюка як джерело вивчення культурних зв'язків Закарпаття з іншими українськими землями та Росією в др. пол. XIX – на поч. XX ст. Карпатика. Ужгород, 1995. Вип. 3. С. 123–159; Його ж. Сторінки плідної співпраці (листування Я. Головацького з А. Кралицьким). Карпатика. Ужгород, 1999. Вип. 6. С. 195–203; Його ж. Лист М. Павлика до редакції «Карпат». Карпатський край. 1997. № 6–10. С. 76–85.

¹⁶ Світлик Н. Епістолярна спадщина як джерело вивчення культурних контактів Закарпаття і Галичини (1848–1918). Науковий вісник УжНУ. Ужгород, 2010. Вип. 24. С. 198–207; Її ж. Закарпаття у публіцистичній рецепції галичан (сер. XIX – поч. XX ст.). Науковий вісник УжНУ. 2011. Вип. 27. С. 285–293.

¹⁷ Мандрик І. Ідеологія та практика проведення державної політики мадяризації... С. 116.

¹⁸ Пап С. Історія Закарпаття. С. 362.

вацьким і Б. Дідицьким, діяльність Общества святого Василя Великого в Ужгороді вбачалася угорською владою основними засобами поширення русофільства. А публікації закарпатських вчених на сторінках галицької преси ще більше погіршували ситуацію. До того ж галицькі вчені всіляко поширювали на загал інформацію про реальне становище закарпатських українців під тиском мадяризації. Зокрема, про це не раз писалося на сторінках львівської газети «Слово», де ще в 1861 р. було відмічено, що мадяри через систему освіти «русинів роблять мадярами»¹⁹.

Одним із засобів проведення мадяризації було заснування угорськомовної преси. Її випуск мав також сприяти послабленню наукових контактів з галицькими дописувачами, які не мали б можливості підготувати публікації угорською мовою. До певної міри це дало свій результат. Наприклад, хоча 1867–1870 рр. в Ужгороді виходила руська газета «Світ», що видавалася Обществом св. Василя Великого, у 1871–1872 рр. перейменована на «Новий Світ»²⁰, матеріали галицьких вчених на їхніх шпальтах не зустрічалися. Хоча відомо, що ці видання періодично виписувалися в Галичині. Зокрема, оголошення про передплату на цю газету не раз розміщувалося на сторінках вищезгаданого львівського «Слова». А це свідчило про деяку взаємодію між цими виданнями, хоча й мінімальну.

Прикладом збереження певної співпраці обох Карпат було намагання вчених зберегти хоча б книготоргівлю між українськими землями. Дуже цікавим щодо розгляду проблеми книгообміну є листування закарпатського вченого Кирила Сабова із Ставропігією (основний центр книгодрукування у Львові в XIX ст.). К. Сабов у 1867–1869 рр. був відповідальним редактором вищезгаданої ужгородської газети «Світ». Він листувався із Ставропігією від імені редакції з приводу пересилання книг. У Центральному історичному архіві у Львові (далі – ЦДІА) зберігається декілька таких листів.

Перший лист датований січнем 1867 р. У ньому К. Сабов просить Ставропігію надіслати до Ужгорода цілий ряд книжок, виданих у Львові. У кінці листа також подано досить широкий список необхідних видань. Зокрема, К. Сабов пише: «У нас сільські священники вельми хочуть мати книг начертаних. – Я увідомлений, що в Львові можна получить таку “Європу”, “Австрію” ... Достопочтенной Ставропігії не угодно було би їй декілька екземплярів прислати на моє ім’я для продажу ... І я би після гроші їй благодаренієм отослав»²¹.

У наступному листі від 14 лютого 1867 р. К. Сабов знову подає інформацію про надіслані йому книги і перелік, які ще необхідно надіслати. До цього листа прикріплена картка, написана кимось із представників Ставропігійського інституту без підпису. На картці написано: «Книгарня інституту получила 10 екземплярів “Краткого сборника” і передала в комісійну продажу на ім’я преподавателя Кирила Сабова»²². Тобто, як бачимо, навіть в умовах послаблення особистих зв’язків, мінімальна книготоргівля зберігалася. Проте угорська влада всіляко перешкоджала книготоргівлі, здійснюючи конфіскації, і зрештою на поч. 70-х рр. XIX ст. вона була втрачена.

На Закарпатті мадяризаційні заходи Будапешта досить швидко дали свої результати. Більшість закарпатських вчених не тільки перестали чинити їй опір, а й активно їй сприяли. Особливо активно підтримувало мадяризацію духовенство. Про цей факт говорять і дослідники історії Закарпаття. Так, відомий історик І. Лисяк-Рудницький так коментував ситуацію в краї: «Греко-католицька церква, як єдина національна установа закарпатців і їх офіційна репрезентація, стала поволі слухняним знаряддям денационалізаторської політики Будапешта»²³. Становище, що склалося на Закарпатті в 1870–1880-х рр., дало можливість дослідникам констатувати, що впродовж XIX ст. «з угорською духовенства стало нове мадярське панство, яке мало свої культурні й економічні інтереси, цілком противні інтересам простої русинської людности»²⁴.

На зламі 1870–1880-х рр. в Ужгороді існувала лише одна руська газета «Карпат», що видавалася вже згадуваним Обществом св. Василя Великого. Головним його редактором був священник, викладач Ужгородської семінарії М. Гомичков. Однак видання вже з перших номерів заявило про свою мадярофільську позицію. Газета виходила в Ужгороді протягом 1873–1886 рр., і за весь цей час «Карпат» друкувався переважно угорською мовою впереміш з русинськими діалектами. Матеріали, що публікувалися в газеті, були в основному релігійного характеру і своїми сюжетами мали сприяти мадяризації й окатоличенню

¹⁹ Справи русинів венгерскихъ. II статья. Изъ Венгрии. Слово. Львовъ, 1861. Ч. 33.

²⁰ Світлик Н. Общество святого Василя Великого і книготоргівля в Австро-Угорській імперії в кінці XIX ст. Соціум. Документ. Комунікація. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 3. С. 34.

²¹ Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі – ЦДІА). Ф. 129. Оп. 2. Спр. 113. Листування з редактором газети «Світ» Сабовим К. в м. Ужгороді про замовлення і комісійний продаж книжок. Арк. 1–2.

²² Там само. Арк. 6.

²³ Лисяк-Рудницький І. Закарпаття. Енциклопедія українознавства. Репринт. Львів, 1993. Т. II. С. 719.

²⁴ Пекар А. Нариси історії Церкви Закарпаття. Рим–Львів, 1997. Т. II. С. 109.

Закарпаття. Так, майже в усіх номерах «Карпата» підкреслювалося, що Закарпаття не має нічого спільного з Україною. Зрозуміло, що з такою позицією газета не знаходила великої підтримки серед населення краю.

Проти політики цього видання й діяльності його редактора М. Гомичкова виступила молода галицька інтелігенція, яка своєю діяльністю намагалася показати спорідненість українців по обидва боки Карпат. Про антинародну позицію «Карпата» також не раз писалося у львівському «Слові» та інших виданнях. Редакція ж газети також не втрачала нагоди критикувати львівські видання за їхні матеріали про національну й етнографічну спорідненість Закарпаття та Галичини. Через це газета не знаходила широкої підтримки й серед закарпатської інтелігенції, представники якої не раз анонімно писали до галицьких видань про асиміляторську політику газети.

У перші роки існування «Карпата» досить активними дописувачами до газети були закарпатські вчені А. Кралицький, І. Раковський та ін. Але з др. пол. 1870-х рр., коли газета набуває ще більш реакційного характеру, вони майже припиняють друкувати тут свої матеріали. З редактором газети М. Гомичковим був знайомий відомий український громадivecь, вище згадуваний М. Драгоманов, який переконав М. Гомичкова надрукувати деякі його матеріали в «Карпаті» (зокрема, у газеті був надрукований заклик до закарпатців надсилати М. Драгоманову стародавні рукописи та твори усної народної творчості). Але на цьому їх співпраця скінчилася. Реакційна діяльність «Карпата» аж ніяк не сприяла поглибленню взаємозв'язків по обидва боки Карпат. Негативне ставлення до цього видання на той час висловлювали цілий ряд галицьких діячів.

Після утвердження в Галичині українофільського, народовського руху, розпочнуться процеси поширення національної ідеї на інші українські землі. Особисті контакти між галицькою і закарпатською інтелігенцією оновляться на цей раз під виразним українським змістом. Галицькі вчені активно працюватимуть над залученням карпатських русинів до спільного національного становлення. Угорська влада в цьому вбачатиме нову загрозу для мадяризації, тому всіляко чинитиме перепони для співпраці. Відомо, що Будапешт вбачав в українському національному русі дуже серйозну проблему, адже, на думку угорської влади, – «заразитися українством було далеко небезпечнішим за русофільство».²⁵

Саме тому вкотре посиляться реакційна політика Угорщини на Закарпатті. Звичним явищем повсякденного життя закарпатських українців стануть домашні обшуки для вилучення галицьких газет і журналів, книг, виданих у Львові, конфіскація літератури, яка могла б пробудити національну свідомість. Закарпатських діячів звинувачували у зраді, якщо вони контактували з галичанами, а прикордонна поліція і жандармерія ретельно охороняли кордон з Галичиною, щоб звідти не пересилали українську літературу. Як констатує С. Пап, «За задумом угорської влади це мало розірвати зв'язки між українцями і ліквідувати шляхи і можливості для розвитку українського національного руху».²⁶

Однак настанова серед галицької інтелігенції щодо закріплення української національної свідомості серед карпатських русинів, незважаючи на вказані перешкоди, не втрачалася. Більше того, галицька вчена когорта активізує свою роботу для налагодження особистих контактів із закарпатською інтелігенцією, для подальшого просування національних ідей. Проте перешкодою для задуманого будуть не тільки урядові заборони, а й те, що значна частина місцевої інтелігенції поволі сама ставатиме «слухняним зряддям мадяризації».

Шляхом просування на Закарпаття національних ідей буде обрано активізацію культурного та наукового життя в краї, залучення на бік українського національного руху місцевої інтелігенції. Проте, галицькі вчені до певної міри не очікували, що перепони для втілення задуманого буде чинити не тільки влада, а й місцева еліта. Однією з ключових перешкод культурної співпраці буде «мовна проблема», зокрема активізація серед прогресивних кіл ідеї формування літературної мови на основі народної. Зрештою, мова була й залишається одним із головних маркерів національної ідентичності, і звернення до її народних коренів мало найкраще посприяти національному самоусвідомленню. Ідеї запровадження народної мови в літературу продукувалися в Галичині ще з часів «Руської трійці», а в др. пол. XIX ст., в умовах протистояння москвофільству та полонофільству, набули більш радикального значення. Для галицької еліти наприкінці XIX ст. «мовне питання» стоятиме дуже гостро й буде головним полем їх діяльності в протидії русофілам, полонофілам та мадярофілам. Проте на Закарпатті опір «просуванню» народної мови чинитиме не тільки угорська влада, а й місцеві москвофіли та мадярони.

Оскільки одним зі зручних способів поширення національних ідей буде преса, мадяронство закарпатських нечисленних видань і небажання змінювати наявну ситуацію в

²⁵ Ключурак С. До волі. Спомини. Нью-Йорк: Карпатський Союз, 1978. С. 57.

²⁶ Пап С. Історія Закарпаття. С. 473.

культурному житті сильно обурювало галичан. Одним із виявів такої участі галичан у закарпатських мовних справах і протидії мадяризації став лист галицького радикала М. Павлика до редакції вищезгаданої, єдиної на той час ужгородської газети «Карпат» під красномовним заголовком «Царство Антихриста и второе пришествие Христово». Цей великий лист, більше схожий на есе, переповнений роздумами автора про стан культурних справ на Закарпатті й наслідки мадяризаційних заходів. М. Павлик одним із перших відгукнувся на заклик М. Драгоманова досліджувати карпатський край, і зробив чимало для налагодження контактів між інтелігенцією Закарпаття та Галичини. Зокрема, за порадою М. Драгоманова М. Павлик зав'язав контакти з ужгородським семінаристом М. Бачинським і написав йому листа з пропозицією культурної співпраці для покращення освітнього рівня русинів.

М. Павлик також не раз відверто висловлював свою позицію проти мадяризації закарпатського населення. Свідченням протидії мадяризації є згаданий лист М. Павлика в редакцію «Карпата». У листі М. Павлик, який протягом усього свого життя опікувався справами, пов'язаними із Закарпаттям, різко засудив політику газети й діяльність її головного редактора М. Гомичкова, тому й написав свого критичного листа до редакції.

Точна дата та обставини написання листа невідомі. Імовірно, цей лист-статтю М. Павлик написав у 1879 р. У той час він перебував разом з М. Драгомановим у Женеві. Із цієї причини, певно, надіслав листа І. Франку, щоб той переслав його до Ужгорода. Однак лист до Ужгорода так і не потрапив, тому що І. Франко, будучи добре обізнаним з московфільськими та мадярофільськими настроями закарпатської інтелігенції, не відіслав його. Можливо, І. Франко вважав це марною справою і не вірив у можливість творчих і ділових контактів з людьми, схожими на редактора газети М. Гомичкова. Оригінал листа-статті Павлика зберігається в ЦДІА України у Львові (Ф. 663. Оп. 1. Спр. 157. Арк. 43–48). Наразі він уже є опублікованим істориком О. Мазурком²⁷.

Зміст цього листа досить чітко окреслює ставлення галицьких учених до мадяризації на Закарпатті. У листі М. Павлик порушує найрізноманітніші проблеми, пов'язані з культурним і освітнім розвитком українців Закарпаття. Головною тезою листа є мовна проблема, зокрема протидія між московфілами та мадяронами щодо запровадження літературної мови, використання різних алфавітів тощо. Уже на початку листа М. Павлик засуджує мову, якою друкується «Карпат», і виступає за запровадження в літературу народної мови: «...радив Вам: або писати мовою угорсько-руського хлопа, про нього і для нього, або перестати звати “Карпат” руською газетою і писати зовсім по-мадярськи, або, що найкраще зовсім перервати видавництво»²⁸.

Галицький учений критично ставився до наукової та просвітньої роботи закарпатської інтелігенції. Він справедливо дорікає редакції, що вона відійшла від інтересів власного народу. Зокрема М. Павлик зауважує: «“Карпат” – єдина, мабуть, газета в світі, котра сміє говорити іменем свого народу, між тим, як у нім ані одним словом ніколи не згадано про угорсько-руського хлопа, робітника, т. б. про більшість, про властивий народ, а говорить тільки про невидну частинку, т. б. про тих угро-руських попів, котрих навіть не можна вважати русинами, та ще хіба про мадярське начальство, котре давить навіть самих редакторів “Карпата”, що вже і занадто б'ють перед ними чолом»²⁹.

М. Павлик, як і більшість галицьких народовців та радикалів, був прихильником формування української культури на базі простої народної мови, що, за їх задумом, мало прискорити процес національного відродження та самоусвідомлення. Саме мова мала бути головною ознакою, яка б відрізняла українців від інших народів імперії. Процес національного відродження на Закарпатті галицькі вчені намагалися торувати тим же шляхом – народною мовою протидіяти мадяризації. Саме тому М. Павлик у згаданому листі радить писати живою народною мовою, тому що лише так можна піднести культурний рівень народу. На підтвердження цієї думки він пише: «...всі європейські літератури почали рости тільки тоді, як стали всюди писати народними мовами, т. б. живими мовами мужиків і міщанства; ті самі європейські літератури впадали тоді, як в них виробився язык книжний, язык одної місцевості, відірваний усе більше від живої мови, незрозумілий для народу, і вкінці, ті ж самі літератури знову оживали тоді, як тільки звернулися до живої мужицької і робітницької мови»³⁰.

Далі, продовжуючи думку про народну мову, М. Павлик пише: «Я радив “Карпату” писати по-мужицьки, кажучи, що тоді мадярське начальство не мало би причин говорити, що редакція стоїть у зв'язку з панславістами уряду російського, – тепер же я бачу, що

²⁷ Мазурок О. Лист М. Павлика до редакції «Карпат». С. 76–85.

²⁸ Лист М. Павлика в редакцію «Карпат». ЦДІА України у Львові. Ф. 663. Оп. 1. Спр. 157. Арк. 43.

²⁹ Там само. Арк. 44.

³⁰ Мазурок О. Лист М. Павлика до редакції «Карпат». С. 83.

прихильники «Карпата» радше стануть за тим, щоб угорсько-руський мужик покинув свою мову і почав говорити по мадярськи»³¹.

Переорієнтація більшості закарпатської інтелігенції на мадярофільські настрої ще більш ускладнила співпрацю обох Карпат, що й так переживала свої не найкращі часи. Усе більше галицьких вчених апелюватимуть до марності наукової роботи на Закарпатті й небажанні місцевих діячів чинити якийсь опір мадяризації. Про це говорить у своєму листі і М. Павлик. Зокрема, учений зауважує, що й ця єдина газета («Карпат») дуже скоро заведе, оскільки не отримує підтримки ні від угорських властей, ні від простих людей. Він пише: «Даремне Ви сподіваєтесь якої-небудь підмоги від кого-небудь із русинів: угорських, галицьких, і російських, бо навіть львівське «Слово» і газети, прихильні російському деспотизму, не схотять підперти тих, що хочуть усіх русинів угорських зробити слугами мадярського начальства»³².

Та все ж наприкінці листа-статті М. Павлик не покидає надії, що з'явиться на Закарпатті нова молода інтелігенція, яка візьметься за культурне піднесення населення: «А тим часом між угорсько-руськими патріотами і іншими русинами знайдуться напевне люди, котрі почують потребу нової, живішої угорсько-руської газети, котра би боронила інтереси угорсько-руського мужицтва, і відвернуть молодіж від служби «господам-мадярам» для служби «рабам-мужикам»»³³.

М. Павлик не єдиний галицький учений, хто рішуче виступив проти мадярофільських настроїв закарпатської еліти. Писали про неї багато галичан, які відвідували край і наочно були знайомі із суспільно-політичною та культурною ситуацією на Закарпатті. Так, Закарпаття наприкінці XIX ст. відвідав галицький учений Володимир Охримович. Свої враження від побаченого він оформив у статті «Враження з Угорської Русі», що вийшла на сторінках газети «Народ» у Львові 1895 р. Стаття написана після поїздки В. Охримовича на Мараморошину та в Мукачеві. Автор на власні очі побачив важке економічне і культурно-національне становище закарпатців, тож писав, що їх давить «темнота і нужда», що вони є «рабами», що із селян «деруть шкіру угорські урядники, судді, лихварі»³⁴.

Більшу частину статті В. Охримович присвятив характеристиці побуту жителів Мараморошини, підкреслюючи його подібність з побутом у Галичині. Дослідник торкається проблеми неписьменності населення Закарпаття й називає її основні причини: бідність, мізерна кількість навчальних закладів, навчання угорською мовою і т. п. Разом з тим В. Охримович піддає нищівній критиці угро-руську інтелігенцію, називаючи її «пропащою» і такою, що «позбавлена національної гідності».

Важливо, що ця стаття В. Охримовича по-різному була сприйнята галицькою публікою. Багато вчених виступили проти різких тверджень В. Охримовича, вважаючи, що закарпатська інтелігенція може розвиватися в національний бік, особливо за підтримки галичан. Зокрема, такої думки дотримувався М. Драгоманов, виклавши свої роздуми з цього приводу у статті «В справі Угорської Русі» (1895 р.), та В. Гнатюк, який опублікував на сторінках газети «Буковина» статті «Темні духи на Угорщині» і «Світлі духи на Угорщині»³⁵, в яких до «темних духів» відносить москвофілів та мадяронів, а до «світлих» – велику когорту закарпатських учених, готових працювати на ниві народництва.

Свої погляди на ситуацію на Закарпатті та наслідки мадяризації в краї висловив і інший галицький учений, член НТШ, І. Петрушевич. Зокрема у публікації «Вражіння з Угорської Русі» вчений називає закарпатську еліту «інтелігенцією без душі, без суспільно-національних ідеалів, ... яка живе життям неповним і штучним»³⁶. Головною причиною культурного занепаду краю І. Петрушевич вважав відсутність прогресу народної культури та засилля москвофільства й мадяризації. «Коли до того додати з одного боку до крайності темне москвофільство одної частини, а мадяризаційні змагання більшості з другого, можна уявити собі менше-більше той кромішний хаос, отсю духовну нікчемність і порожнечу, в якій нидіє Угорська Русь», – констатує вчений³⁷.

Чи не найвагомішим проявом протидії галицької інтелігенції мадяризації Закарпаття є маніфест «І ми в Європі», в якому найбільш знакові постаті галицьких інтелектуальних кіл висловили відкритий протест проти мадяризаційної політики Будапешта на Закарпатті. Причиною появи маніфесту були події в самій Угорщині. Так, 1896 р. в Угорщині з великим розмахом відзначали Міленіум – тисячоліття приходу давніх угорських племен до Паннонії. Така гучна подія вкотре викликала в певних офіційних колах каламутну хвилю

³¹ Мазурок О. Лист М. Павлика до редакції «Карпат». С. 83.

³² Там само. С. 84.

³³ Лист М. Павлика в редакцію «Карпат». Арк. 48.

³⁴ Охримович В. Враження з Угорської Русі. *Народ*. 1895. № 6 (11).

³⁵ Гнатюк В. Світлий дух на Угорській Русі. *Буковина*. 1897. № 87–88. С. 5.

³⁶ Петрушевич І. Вражіння з Угорської Русі. *Літературно-науковий вісник*. 1899. Т. 5. Кн. 1. С. 54.

³⁷ Там само.

шовіністичних, ксенофобських настроїв, спрямованих проти національних меншин, зокрема й закарпатських русинів.

Гідною відповіддю на такий шовінізм став написаний 15 червня 1896 р. маніфест «І ми в Європі: протест галицьких русинів проти мадярського тисячоліття». Ідею підтримало значне коло галицьких інтелектуалів. Після загального підпису під маніфестом – «Русько-українська молодіж академічна у Львові» – окремо стояли й 46 індивідуальних підписів. Зокрема серед підписантів цього протесту були І. Франко, М. Павлик, В. Будзинівський, В. Охримович, Ю. Романчук, Т. Окуневський, С. Новаковський, Д. Остапчук, Е. Олесницький, Р. Ярославич, М. Дорундяк, Є. Калитовський, К. Трильовський, О. Кульчицький, І. Гарасимович, О. Бурачинський, М. Крикливець, І. Дутчак, Д. Германюк, В. Киданецький, І. Бородайкевич, С. Данилович, Л. Озаркевич, О. Озаркевич, М. Олійник, Я. Невестюк, К. Чайківський, А. Чайківський, Л. Глібовицький, Б. Лепкий, А. Кос, І. Куровець, А. Герасимів, П. Боднарчук, Я. Коритовський, О. Миронович, А. Стахевич, П. Демчик, П. Чубатий, А. Павлик, О. Терлецький, М. Струсевич, М. Шухевич, Д. Лагодинський, О. Франко, Н. Кобринська.

Першими стояли підписи головних організаторів акції, зокрема перші чотири підписанти, а з-поміж них, безперечно, І. Франко. Зауважимо, що всі вони входили до згаданого вище «Комітету для справ угорських», який створювався для фінансування й підтримки досліджень на Закарпатті, налагодження культурних і наукових контактів тощо. Також важливо, що серед підписантів були депутати імперського і крайового парламенту та представники інтелігенції з різних міст Галичини, а також Буковини. Це був безпрецедентний на той час вияв солідарності між українцями по обидва боки Карпат.

Історія появи маніфесту була пов'язана із гучними заявами з боку угорських інтелектуалів. Так, святкуючи власний «ювілей», угорська влада водночас в офіційних виступах преси намагалася змінити думку світової спільноти з приводу угорського шовінізму. У пресі та з різних трибун лунали тези про національну терпимість в Угорщині. Наприклад, коли в Угорській академії наук вшановували ювілей німецького письменника й філософа Й. Гете, серед членів академії лунали тези, «... що тепер Європа, бачучи, як ми шануємо пам'ять цього великого генія, перестане поприкати нас національною нетерплячістю та шовінізмом»³⁸. На таку заяву галицька інтелігенція, «як члени українсько-руського народу, що живе безперечно також в Європі», – видала згаданий маніфест, показуючи на прикладі Закарпаття, наскільки угорці можуть бути національно терпимими.

Як свідчить зміст маніфесту «І ми в Європі», галичани були добре обізнані з проблемами українців Закарпаття. На 9 сторінках тексту засуджується політика угорської влади в краї, аналізуються основні проблеми народу, його підневільне становище. Важливо й те, що в «Протесті» проголошувалась єдність не тільки Закарпаття з Галичиною, а й усією Україною, що кидало виклик ще одному шовінізму – російському. «В кількох північних комітатах Угорщини живе до 500.000 Русинів. І походженням, і традицією історичною та літературною, і з погляду на тип етнографічний та на усну словесність вони частина того Українсько-руського народу, що заселює східну частину Галичини і полудневу частину Росії і в цілому числить сьогодні около 25 мільонів душ», – ідеться в маніфесті³⁹.

У «Протесті» досить детально описувалась історія культурного пробудження русинів на початку XIX ст., національне усвідомлення й участь у революційних подіях 1848–1849 рр. А також критично проаналізовано посилення мадяризації на Закарпатті після дуальної угоди 1867 р.: «Мадяризація розпочалася наново, та сим разом безмірно сильніше і брутальніше ніж уперед, на Русинів перенесли Мадяре всю ненависть, якою палали до Росіян за погром 1849 р.; нищити Русинів зробило ся немов патріотичним обов'язком мадярським. Дарма, що сповнювання сего ніби патріотичного обов'язку вело за собою економічну руйну, духовну темноту і безпомічність півмільйонної маси народу ... доводило до цілковитого етичного здичиння угорською інтелігенцією»⁴⁰.

Галицькі вчені також засуджували роль у посиленні мадяризації місцевого духовенства, яке, «живучи працею того люду, ... не тільки не знають мови того народу, але не хотять її навчитися, а що більше бажали б її знівечити з лиця землі»⁴¹. Критика падає і на світську інтелігенцію, яка «з дуже малими виїмками наскрізь змадяршена, встидає ся руської мови, цурає ся рідного люду. Мадяризація зробила їх не тільки перевертнями і ворогами власного народу, але рівночасно zdeградувала їх морально, поробила їх ... прислужниками панськими, загасила в їх душах всяке ... етичне почуте»⁴².

³⁸ І ми в Європі. Протест галицьких Русинів проти мадярського тисячоліття. *Житє і слово*. 1896. Т. 5. Кн. 1–5. С. 1.

³⁹ Там само. С. 2.

⁴⁰ Там само. С. 4.

⁴¹ Там само.

⁴² Там само С. 5.

Автори «Протесту», аналізуючи наслідки угорського шовінізму і заходів мадяризації, вважали їх одними з основних причин занепаду культурного та національного життя на Закарпатті. Зокрема, у тесті зазначалося, що «такими то способами обезсилено, зубожено, отемнено, обдерто з усіх найкращих здобутків цивілізації великий і живий відлам Українсько-руського народу, відібрано йому можливість промовити самому в своїй обороні, заткано уста, щоби криком розпуки, стогоном потоптаної і зневаженої гідності людської не псував гармонії пишних торжеств тисячоліття мадярської єдності і мадярської слави»⁴³.

Не оминули автори «Протесту» і ставлення угорської влади до співпраці з галичанами. Зокрема, констатувалося, що «мадяри забороняють Угорським Русинам відбирати руські часописи з Галичини, навіть неpolitичні, лиш літературні або призначені для дітей, забороняють зносити ся з галицькими, отбирають листи, писані до Угорських Русинів»⁴⁴. Проте, на сторінках маніфесту галицька інтелігенція запевняла, що продовжуватиме налагоджувати відносини із закарпатськими українцями та сприяти їх національному і культурному пробудженню: «з свого боку запевнюємо, що не перестанемо боротися з теперішніми порядками в Угорщині, негідними краю європейського, не перестанемо всякими легальними способами розбуджувати серед наших угроруських братів руського народного почуття, віруючи твердо в те, що пановання брутального насилля і цинізму ніколи не може бути тривке»⁴⁵.

Маніфест «І ми в Європі», його критична оцінка й засудження мадяризації на Закарпатті стали безпрецедентним виявом толерантності та взаємної підтримки між двома гілками українського народу. Разом з тим, він познайомив весь науковий світ із проблемами тогочасного Закарпаття, із тією ситуацією, яка склалася в умовах посилення мадяризаційних заходів. Поява маніфесту стала також найбільш вагомим проявом зусиль галицьких учених у протидії мадяризації на Закарпатті та свідченням тісної співпраці між закарпатською та галицькою інтелігенцією.

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що процес національного відродження на Закарпатті був складним і суперечливим. Головними перепонами на шляху національного самоусвідомлення були сильні впливи москвофільських ідей та утвердження угорського шовінізму, який бачив Закарпаття частиною Угорщини. Ідея створення угорської політичної нації принесла із собою агресивні заходи мадяризації, які особливо посиляться після укладення австро-угорського компромісу 1867 р. Суцільна мадяризація матиме негативний вплив не тільки на національне відродження, а й на всі сфери культурного, суспільно-політичного та навіть економічного життя. Закарпатська духовна еліта, яка спочатку чинитиме деякий опір мадяризації, дуже скоро сама стане її знаряддям. Це ще більше погіршить ситуацію на Закарпатті.

Важливим аспектом національного пробудження закарпатських українців буде співпраця з галичанами. Проте і вона в др. пол. XIX ст. значно ослабне, а період 1870-х – поч. 1890-х рр. в історії культурних контактів обох Карпат був найскладнішим. Посилення асиміляторської політики з боку угорської влади після впровадження австро-угорського дуалізму 1867 р. робило цю співпрацю майже неможливою. Було обмежено книготоргівлю, заборонено приватні зносини між українською інтелігенцією, чинилися перепони в організації спільних культурних заходів, конфіскувалася література, видана в Галичині, а закарпатським ученим була заборонена співпраця з галицькими колегами.

Та, не зважаючи на це, галицька інтелігенція активно протидіятиме мадяризації на Закарпатті. Особливо запекло проти угорського шовінізму виступатимуть галицькі народолюбці та радикали, які наприкінці XIX ст. дбатимуть про поширення національних ідей в усі куточки України. Прагнення приєднати Закарпаття до спільного національного кореня стимулює новий етап особистої співпраці обох Карпат, що мав виразне українофільське спрямування. Проте, на шляху національного та культурного єднання стоятиме значна мадяризація краю. Більшість галицької інтелігенції мала негативне ставлення до угорського шовінізму, мадяронства закарпатських учених, відверто висловлюючи свої позиції. Найбільш вагомими прикладами протидії мадяризації з боку представників галицької інтелігенції були їхні публікації в пресі, де відверто описані мадяризаційні заходи та їхній негативний вплив на культурне життя на Закарпатті. Були також випадки офіційних звернень галичан до культурних установ на Закарпатті з критикою їх мадяронства. Яскравим свідченням цього став лист М. Павлика до редакції ужгородської газети «Карпат». А маніфест «І ми в Європі» став однозначним найвагомішим прикладом заангажованості галичан у закарпатську дійсність і їх відвертого протесту проти мадяризації на Закарпатті.

⁴³ І ми в Європі... С. 8.

⁴⁴ Там само. С. 6.

⁴⁵ Там само. С. 9.

Угорська влада всіляко протидіяла співпраці з галичанами, правомірно вважаючи її основною причиною поширення української національної ідеї на закарпатський ґрунт. Національне пробудження українців Закарпаття кинуло б виклик угорському шовінізму, тому влада намагалася цього не допустити. Та, не зважаючи на це, культурні зв'язки між Закарпаттям і Галичиною пройшли своє випробування на міцність, ставши основою для поглиблення в наступні десятиліття.

References

- Fatula, R. (2011). Madiaryzatsiia osvity na Zakarpatti v kintsi XIX – na poch. XX st. [Magyarisation of education in Zakarpattia in the late 19th – the early 20th c.]. *Hrani – Facets*, 4, P. 162–164. Dnipro, Ukraine.
- Hlushko, M. (2018). Volodymyr Hnatiuk – bilia dzherela formuvannia ukrainoznavstva [Volodymyr Hnatiuk – at the source of Ukrainian studies]. *Narodoznavchi zoshyty – Ethnographic notebooks*, 6 (144), P. 1366–1375.
- Khlanta, I. (1993). Znachennia naukovoï diialnosti V. Hnatiuka u formuvanni ukrainskoi movnoi svi-domosti na Zakarpatti [The importance of V. Hnatiuk's scientific activity in the formation of Ukrainian language consciousness in Zakarpattia]. Uzhhorod, Ukraine.
- Maïor, R. (2013). Polityka madiaryzatsii ta yii vplyv na rovytok ukrainskoho natsionalnoho rukhu v Zakarpatti v ser. XIX – poch. XX st. [The policy of magyarisation and its impact on the development of the Ukrainian national movement in Zakarpattia in the mid-19th – the early 20th c.]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohienka – Scientific works of Kamianets-Podilskyi I. Ohienko national university*, 23, P. 324–343.
- Makarenko, T. (2008). Zakarpattia pid tyskom madiaryzatsii [Zakarpattia under pressure of magyarisation]. *Naukovi zapysky instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. Kurasa NAN Ukrainy – Notes of I. Kuras institute of political and ethnonational studies of NAS of Ukraine*, 37, P. 176–187.
- Mandryk, I. (2002). Ideolohiia ta praktyka provedennia derzhavnoi polityky madiaryzatsii v 70–80-ti rr. XIX st. [The ideology and practice of the state policy of magyarisation in the 70s and 80s of the 19th c.]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific bulletin of Uzhhorod university*, 7, P. 112–118. Uzhhorod, Ukraine.
- Mazurok, O. (1995). Lysty Yu.Yu. Zhatkovycha do V.M. Hnatiuka yak dzherelo vyvchennia kultur-nykh zviazkiv Zakarpattia z inshymy ukrainskymy zemliamy ta Rosiiei u dr. pol. XIX – na poch. XX st. [Letters of Y.Y. Zhatkovych to V.M. Hnatiuk as a source for studying cultural relations of Zakarpattia with other Ukrainian lands and Russia in the second half of the 19th – the early 20th c.]. *Karpatyka*, 3, P. 123–159. Uzhhorod, Ukraine.
- Mazurok, O. (1997). Lyst M. Pavlyka do redaktsii «Karpaty» [M. Pavlyk's letter to the editorial board of the «Karpaty»]. *Karpatykyi kraj – Carpathian land*, 6–10, P. 76–85.
- Mazurok, O. (1999). Storinky plidnoi spivpratsi (lystuvannia Ya. Holovatskoho z A. Kralytskym) [Pages of fruitful cooperation (correspondence between J. Holovacki and A. Kralytskyi)]. *Karpatyka*, 6, P. 195–203. Uzhhorod, Ukraine.
- Olashyn, M. (1996). Volodymyr Hnatiuk (1871–1926) [Volodymyr Hnatiuk (1871–1926)]. *Vcheni, pyssmennyky i politychni diachi pro Ukrainu – Scientists, writers and politicians about Ukraine*, 1, P. 69–77.
- Pap, S. (2003). Istoriia Zakarpattia [History of Zakarpattia]. Ivano-Frankivsk, Ukraine.
- Svitlyk, N. (2010). Epistoliarna spadshchyna yak dzherelo vyvchennia kulturnykh kontaktiv Zakarpattia i Halychyny (1848–1918) [Epistolary heritage as a source of studying cultural contacts between Zakarpattia and Galicia (1848–1918)]. *Naukovyi visnyk UzhNU – Scientific bulletin of UzhNU*, 24, P. 198–207. Uzhhorod, Ukraine.
- Svitlyk, N. (2011). Zakarpattia u publitsystychnii retseptsii halychan (ser. XIX – poch. XX st.) [Zakarpattia in the publicistic reception of Galicians (the mid-19th – the early 20th c.)]. *Naukovyi visnyk UzhNU – Scientific bulletin of UzhNU*, 27, P. 285–293.
- Svitlyk, N. (2017). Obshchestvo sviatoho Vasyliia Velykoho i knyhotorhivlia v Avstro-Uhorskii imperii v kintsi XIX st. [The society of St Basil the Great and the book trade in the Austro-Hungarian empire in the late 19th c.]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia – Society. Document. Communication*, 3, P. 33–47. Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine.

Світлик Неля Михайлівна – кандидат історичних наук, доцент ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (площа Народна, 3, м. Ужгород, 88000, Україна).

Svitlyk Nelia – candidate of historical sciences, docent of the State higher scientific institution «Uzhhorod national university» (3 Narodna Square, Uzhhorod, 88000, Ukraine).

E-mail: nelia.svitlyk@uzhnu.edu.ua

GALICIAN INTELLIGENTSIA IN OPPOSITION TO MAGYARIZATION IN ZAKARPATTIA (the second half of the 19th c.)

The publication describes the problem of personal and institutional cooperation between Galicia and Zakarpattia after the formation of the Austro-Hungarian dualistic empire. This study is relevant against the background of the social need for national unity, the study of its historical examples, for use in the present. The purpose of the study is to analyze the process of cultural cooperation between the Galician and Zakarpattia intelligentsia and its role in countering magyarization and establishing the national idea in Za-

karpattia. To achieve the goal, the publication uses both general historical and special **research methods**. In particular, the method of critical analysis of sources, the method of biographical studies, as well as historical-comparative and historical-genetic research methods were used when writing the article. **The novelty of the research** consists in the publication of source materials, which are introduced into scientific circulation for the first time, and based on them, the analysis of the opposition to magyarization in Zakarpattia. In particular, it was established that the process of magyarization inhibited the cultural and national life of Zakarpattia Ukrainians. Resisting Hungarian chauvinism was difficult, but Galicians took an active part in this struggle. In this study, we come to the **conclusion** that Galician intelligentsia played a key role in countering magyarization in Zakarpattia, cultural awakening and activation of national revival among Zakarpattia Ukrainians.

Key words: Hungarian chauvinism, national revival, cooperation, cultural contacts, national idea.

Дата подання: 7 липня 2024 р.

Дата затвердження до друку: 9 лютого 2025 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Світлик, Н. Галицька інтелігенція в протидії мадяризації на Закарпатті (друга половина XIX ст.). *Сіверянський літопис*. 2025. № 1. С. 152–162. DOI: 10.58407/litopis.250112.

Цитування за стандартом APA

Svitlyk, N. (2025). Halyts'ka intelihentsiya v protydyi madyaryzatsiyi na Zakarpatti (dr. pol. XIX st.) [Galician intelligentsia in opposition to magyarization in Zakarpattia (the second half of the 19th c.)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, P. 152–162. DOI: 10.58407/litopis.250112.

